

# YETİŞKİNLERİN DİN EĞİTİMİ

Prof. Dr. Suat CEBECİ  
Sakarya Ü. İlahiyat Fakültesi

*"İnsanların bilgisine ihtiyaç duyduğu kimse bilgisini onlara anlatmayıp saklarsa kıyamet gününde Allah onun ağzına ateşten bir gem vurur"* (Ebu Davud: 3658, Tirmizi: 2649)

Yetişkin din eğitimi, gelişim sürecinde olması gereken zamanda dini bilgilerinin alamamış olan veya bir şekilde dini bilgiye ihtiyaç duyan kadın erkek her yaştan insana yönelik örgün eğitim kapsamı dışındaki din eğitimidir. Kur'an kursları da bu eğitimin verildiği yerler olarak kabul edilebilir.

Örgün eğitim kurumlarında belli yaş gruplarına yönelik yürütülen eğitime pedagojik eğitim, yaşına ve çağına bakılmaksızın yetişkinlere yönelik yürütülen eğitimde de andragojik eğitim denilmektedir. Şüphesiz ki, çocukların gelişim süreçlerini esas alan eğitim modeli ile yetişkin eğitime yönelik eğitim modeli ayrı şeylerdir. Her ikisi de eğitim kategorisine girmesine rağmen ikisi arasında önemli farklılıklar vardır.

Pedagojik öğretimin hedef kitlesi olan çocuklar ile andragojik öğretimin hedef kitlesi olan yetişkinler ilgileri, ihtiyaçları, yeterlikleri, birikimleri ve öğrenme güduları bakımından ayrı grup insanlardır. Bu yüzden yetişkinin eğitimi için ileri sürülen varsayımlar, çocuğun eğitimi için öne sürülen varsayımlardan oldukça farklıdır.

Sosyal, zihinsel ve biyolojik değişime bağlı olarak insanın öğrenme becerisinde de değişiklik olacağı, yetişkine pedagojik esaslara dayalı eğitim vermenin doğru olmayacağı tezinden hareketle andragoji doğmuştur. 1920'li yılların ikinci yarısından itibaren yetişkinlerin çocuklardan farklı ilgilere ve yeteneklere sahip oldukları ve onlara farklı eğitim vermenin gereği üzerinde durulmaya başlandı. Yetişkinlerin öğrenmeleri hakkında geliştirilen kavramalar, anlayışlar ve araştırma sonuçları Harry Overstreet'in 1949 yılında yayınlanan "Olgun Akıl" adlı eserinde bir araya getirilmiş oldu. Daha sonra Malcolm Knowles'in öncülüğünde 1968 yılında yapılan çalışmalar sonucu andragoji, teorisi, yetişkinlerin etkin öğrenmelerini sağlamada kullanışlı bir model haline getirilmiş oldu. (Öner, 2001)

Öte yandan sanayi devrimi ile başlayıp hızla gelişen bilgiyi, teknolojiyi kullanabilme ve modern hayata uyum sağlayabilmeleri için yetişkinlerin eğitilmesi ihtiyaç duyuluyordu. Bunun için önce "Halk Eğitimi" kavramı etrafında düzenlenen eğitim etkinlikleri giderek "Yetişkin Eğitimi" adıyla yeni bir eğitim alanı olarak gelişti. Bugün artık örgün pedagojik eğitim alanının dışında her yaş ve eğitim düzeyindeki insanları kuşatan geniş bir eğitim alanı mevcuttur ve bu alan sağladığı maddi ve manevi katma değerler itibarıyla ileri düzey bir ilgiyi hak etmektedir. Çünkü insanların öğrenme yeteneği hayat boyu devam eder ve bilgi "beşikten mezara" kadar kazanılmaya devam edilen bir değerdir.

Bu gerçekten hareketle insanların dini bilgi, anlayış ve davranış kazanmalarında oldukça etkili bu geniş alanı, dinin öğretimi açısından ihmal edemeyiz. Mevcut pedagojik din öğretimi imkanlarının yetersizliği, siyasi ve ideolojik mülâhazalarla bu imkanlar üzerindeki sosyo-psikolojik tedirginlikler, yetişkin din öğretiminin önemini daha da artırmaktadır.

Günümüzde dini bilgi, duygu ve düşünceleri andragojik eğitim yoluyla kazandırmaya yönelik çok değişik faaliyetler yürütülmektedir. Bunları vaazlar, hutbeler, konferanslar, paneller, sohbetler, radyo ve televizyon konuşmaları diye sıralayabiliriz. Her ne ad altında olursa olsun farklı yaşlardan insan topluluklarına dini bir konu anlatılacaksa bunun pedagojik değil andragojik esaslara göre yapılması gerekir. Özellikle Kur'an kurslarına din öğrenmek amacıyla gelen insanlara çocuklardan çok farklı yaklaşımlarla öğretim verilmesi gerekir. Çünkü muhatap kitle bir sınıfta toplanmış aynı yaş grubundan, aynı gelişim düzeyinde çocuklar değil, farklı yaşlarda, farklı anlayışlarda, farklı bilgi ve düşüncelere sahip insanlardır. Yani muhatap grup birçok bakımdan birörnek (homojen) değildir. Ayrıca yetişkinlerin öğrenme yaklaşımlarında okul eğitimindeki çocuklara göre iletişimin başarısını belirleyen çok belirgin farklılıklar vardır. Öğreticinin yetişkinlerin bu öğrenme farklılıklarını dikkate almadan onlarla iletişim kurmada başarılı olması güçtür.

Andragojik öğretim modelinin hareket noktalarına da işaret eden yetişkinlerin belirgin öğrenme farklılıklarını şöyle sıralayabiliriz:

1- Yetişkinler kendi kararlarından sorumlu oldukları şeklinde bir benlik algısına sahiptirler. Bu bakımdan muhatap oldukları bilgilere karşı seçici ve sorgulayıcı tavır takınırlar.

2- Yetişkinler kendilerini rahat hissedecekleri ortamlarda öğrenmeye istekli olurlar, müsait olmayan ortamlarda iletişimden kaçınırlar

3- Yetişkin öğrenme ihtiyacını kendisi belirler, ihtiyaç duymadığı konularda iletişime girmeye istekli olmazlar

4- Yetişkinler grubu, çocuklar ve gençlerden oluşan pedagojik eğitim gruplarından daha keskin ve çeşitli bireysel farklılıklara sahiptir. Gruptaki hemen herkesin ihtiyaçları, ilgileri, amaçları, bilgi birikimleri, güdülenme (motivasyon) eğilimleri birbirinde farklıdır.

5- Yetişkinler depolanıp saklanacak bilgilerden çok hayatlarında uygulanabilir pratik değeri olan bilgiler eğilimlidirler. Onlar problem ve görev merkezli hayatın gerçekleri ile başa çıkabilecekleri şeyleri bilmeye ve öğrenmeye isteklidirler

6- Pedagojik eğitimde çocuklar ödül, müeyyide gibi dış güdüleyicilerle öğrenmeye yönelirken yetişkinler ikna olma, sorunu giderme, öz saygı, ihtiyaçlarını karşılama gibi içsel güdüleyicilerle öğrenmeye yönelirler.

7- Pedagojik öğretimde öğrenmeyi kılavuzlayan kişi olarak merkezde öğretmen vardır. Yetişkin öğrenmelerinin merkezindeki kişi ise danışman rolünde, rehber ve öğrenmeyi kolaylaştırıcı değişim ajanı konumundadır.

8- Yetişkin öğrenmeleri sınavla değerlendirilemez, bunun yerine öğretim konusu ile ilgili yetkinliği onun aktif geribildirimini ile ortaya çıkar.

9- Yetişkin eğitiminde muhatap kitle aynı yaş grubundan öğrenci niteliklerine sahip olmasa da başka özelliklerle özdeş bir grup olabilir. Yetişkin grubun üyelerini birbirleri ile özdeşleştiren şey genellikle ortak anlayışlar, inançlar ve normatif davranışlardır. Meslek grubu, arkadaş grubu, cemaat grubu gibi oluşumlarda alt sosyal kimlik gelişir ve bu aynı zamanda onların ortak iletişim tarzını belirler.

Şimdi bu farklılıkları göz önüne alarak yetişkin öğretiminin başarıya ulaşmasını sağlayacak temel prensipler üzerinde durabiliriz. Şüphesiz ki yetişkin gruplarla yönelik din öğretiminde pedagojik ilkeler tamamen dışlanmamakla birlikte andragojinin pedagojiden epeyce farklı olduğu, dolayısı ile yetişkinlerin çocuklardan farklı oldukları, onlara yönelik öğretiminde farklı olması gerektiği göz ardı edilemez.

## **Yetişkin Din Öğretiminin Esasları**

Kur'an kurslarında yetişkinler grubuna dini bilgileri öğretmeye, dini tutum, anlayış ve davranışları kazandırmaya yönelik faaliyetlerde başarılı olabilmek için uyulması gereken andragojik öğretim ilkeleri de denilebilecek öğretim esasları kısaca şöyle sıralanabilir:

1- Yetişkinlerin kendi kararlarının sorumluluğunu yüklenici benlik algılamaları göz önünde tutularak onlara verilecek dini bilgilerin rahatlıkla kavramalarına imkan verecek bir düzen içinde sunulması gerekir. Anlatılan bilgiler üzerinde tartışma yapılarak istifhamların giderilmesine, böylece sağlam kanaatler oluşturulmasına fırsat verilmelidir. Dini konularda kalıplaşmış görüş ve kararların tek gerçeklik şeklinde tartışmaya kapalı olarak aktarılmasına dayanan öğretim tarzının işe yaramamakta, aksine bilinçsiz saplantılar, bilgiye hak ettiği değeri veremem şeklinde olumsuz neticeler vermektedir.

2- Yetişkinlerin ilgileri, ilişkileri ve problemleri dikkate alınarak onlara verilecek dini bilgiler için zamanı ve ortamı uygun hale getirmek gerekir. Farklı kaygı ve zihinsel gerginliğin yoğunlaştığı anlardaki teselli niteliğinde telkinler dışındaki dini anlatımlardan bir sonuç beklenemez. Hutbe ve vaazlar için camiler uygun dini iletişim ortamları kabul edilse de Verilen bilgilerin öğrenilebilmesi için yetişkinlerin zihinsel hazıroluş durumuna getirilmesi çocuklardan daha zordur ve daha önemlidir. Çünkü yetişkinler her istedikleri an kolaylıkla kendilerinin endişe, kaygı, üzüntü gibi zihinsel meşguliyetlerden kurtaramazlar. Bunu başaramadıkları taktirde bilgiye yönelmeleri ve öğrenmeleri mümkün olamamaktadır.

3- Andragojik dini öğretimler kesinlikle dostça, içten ve hasbi olmalıdır. Öğreticinin ne vesile ile olursa olsun kin, nefret ve düşmanlık içeren ifade ve tavırlardan kaçınması, herhangi bir zümreyi, grubu, cemaati, özellikle de şahısları hedef alınmaması hatta bunu hissettirmemesi gerekir. Çünkü yetişkinler suçlama ve eleştirileri hiç ilgisi olmasa bile üzerlerine alma eğilimindedirler. Bazı hocalar, cemaatten birilerini dolaylı yolla eleştirmeyi hatta konuşurken "sana söylüyorum" dercesine yüzüne bakmayı marifet zannederler. Halbuki yetişkinler çocuklardan daha fazla okşanmayı beklerler, eleştirilmekten daha çok hoşlanmazlar. Bu bakımdan öğreticinin konuşma üslubunda muhataplarına saygılı davranması, kaba sözlerden kaçınması, insanları bilgisiz ve aptal yerine koymamaya özen göstermesi çok önemlidir.

4- Andragojik dini öğretimlerde muhatapların genel ve ortak ihtiyaçlarına göre hareket edilmelidir. Çünkü yetişkinler ihtiyaç duymadıkları bilgiye ilgi göstermezler, öğrenme konusunda isteksiz davranırlar, hatta sıkılırlar. İhtiyaç, var olan durumla istenen ve beklenen durum arasındaki boşluktur. İnsanların dini bilgi ihtiyacı üstünkörü varsayımlarla değil doğru tespitlerle belirlenmemeli, program gereği bir konu öğretilcekse önce ona ihtiyaç hissettirilmeli, insanların ilgi ve merakları uyandırılmalıdır.

5- Yetişkin öğretimi geribildirim en az olan öğretim alanıdır. Çünkü yetişkinler anlamamış olmaktan veya yanlış anlamış olmaktan utanırlar ve anlamamış olsalar bile anlamış gibi yaparlar. Bir çok yetişkin bilgisizliği ortaya çıkar korkusuyla soru sormaktan kaçınırlar. Dini konularda bu çekingenlik daha fazla görülür. Bu bakımdan öğretici mümkün olduğunca insanları rahatlatabilmeli konunun öğrenilmiş olduğundan emin oluncaya kadar çaba göstermelidir. Din öğreticisi çok iyi bir gözlemci olmalı, anlattıklarını kimin anlamadığını seçebilmelidir.

6- Yetişkinler din öğretiminde muhatapların farklı yaşlarda, farklı statülerde, farklı bilgi ve kültür düzeyinde kimseler olmaları kaçınılmazdır. Onlara verilecek bilgilerin, kullanılacak dil ve üslubun, gösterilecek tutum ve tavırların bu farklılıklar, değişik ihtimaller dikkate alınarak belirlenmesi gerekir. İçlerinden sadece bir kısmının iyi anlayacağı bir dille ya da sadece bir kısmının anlayabileceği bir konuyu anlatmakla faydalı ve verimli bir öğretim yapılamaz. Gerekirse anlatılanlar farklı bir şekilde, farklı ifadelerle tekrarlanmalıdır.

7- Yetişkin eğitiminde dini bilgilerin depolanıp saklanacak türden değil, hayatta pratik sonuçlar veren, insanların problemlerine çözümler getiren türden olmalıdır. Diğer bir ifadeyle ideal bilgiler değil pratik bilgiler öncelenmelidir. Yetişkinler genellikle dini konularda idealist olmaktan çok pragmatistdirler. Yetişkinde din konusunda görevini yapmış olmak, ceza görmemek, kötülüklerden ve kötü sonlardan kurtulmak, kabul görmek ve mükafat kazanmak gibi pratik beklentiler hep ön plandadır. Unutulmamalıdır ki sıradan bir yetişkin grubuna üst düzey bir dini konuda idealist ve felsefi (tasavvufi) açıklamalar yapmanın zararı faydasından daha çoktur. Toplumdaki sıradan insanlarda din konusunda görülen zihin bulanıklığında, anlayış çarpıklığında bu tür açıklamaların payı büyüktür.

8- Yetişkinlere yönelik din öğretimlerinde yapılan hataların telafisi güç ve bazen imkansızdır. Çünkü yetişkinler dini konuda edindikleri bir kanaatten, öğrendikleri bir bilgidен vazgeçmezler, aldıkları hocaya karşı güvenlerinin sarsılmasından korktukları için onu düzeltme veya değiştirme konusunda çok zorlanırlar. Mahallede bir halk hocası denilen kişiden öğrendiği yanlış dini bilgiyi, o işin uzmanına karşı ısrarla savunulara sıkça rastlanmaktadır. Bu bakımdan yanlış bilgi ve kanaat aktarmamak için öğreticiler dikkatli olmalı, derse iyi hazırlanmalı, kesin bilmedikleri hususlara girmemelidirler

9- Dini konular anlatılırken insanların motivasyon unsurları göz önünde tutulmalı, konuların onların ilgi alanları ile bağlantıları, yarar ve zarar ilişkileri mutlaka kurulmalıdır. İdeolojik, siyasi ve hamasi heyecanları tahrik edecek anlatım ve açıklamalardan dikkatle kaçınılmalıdır. Bu konulardaki açıklamalar yetişkinlerin ilgisi çekip onları motive ediyor görünse de dini açıdan doğru bilgi ve kanat oluşturmada, olumlu davranışlar kazandırmada işe yaramamakta aksine duygu yoğunlaşmaları rasyonel olmayan eğilimlere yol açmaktadır.

10- Yetişkin din öğretiminde “öğrenme döngüsü” denilen yetişkin bireyin öğrenme sürecinde geçirdiği aşamaların takip edilmesi önem taşımaktadır. Yetişkin katıldığı bir öğrenme etkinliğinde süresinde şu dört aşamayı sırasıyla adım adım takip eder:

1) *Bilinçsiz Yetersizlik Aşaması:* Bu aşamada birey ihtiyaç duymadığı bir konuda bilgisizliğinin farkında değildir. Daha doğrusu hem bilgisi olmadığını hem de aslında ihtiyacı olduğu halde ihtiyacı olduğunu farkında değildir. Bu aşamada yapılması gereken ona öğrenme ihtiyacının olduğunu fark ettirmektir.

2) *Bilinçli Yetersizlik Aşaması:* Kendisine öğrenme ihtiyacının bulunduğu fark ettirilmiş olan kişi artık ihtiyacı olan bir bilgiyi bilmediğini öğrenmiştir. Ama bu onun bilgiye sahip olduğu anlamına gelmemektedir ve öğrenilecek konuda yetersizdir. Bu aşamada yapılacak iş onun yetersizliğini giderecek öğrenmeyi gerçekleştirmesini sağlamaktır.

3) *Bilinçli Yeterlik Aşaması:* Bilgi yetersizliği giderilmiş olan kişi bu aşamada hem ihtiyacının bilincinde hem de onu karşılayacak bilgiye sahip olmuş durumdadır. Ancak bu bilgiyi henüz kullanamamış ve uygulama imkanı bulamamıştır, dolayısı ile uygulama konusunda tecrübelerine ihtiyacı vardır. Bu aşamada konunun farklı uygulama örnekleri ile zenginleştirilmesi, başkalarının tecrübeleri ile yüzleştirilmesi gerekir.

4) *Bilinçsiz Yeterlik Aşaması:* Bu aşama, bireyin bilgiyi kullanma becerisini geliştirdiği ve bilginin teorik ayrıntılarını önemsemeden öğrendiklerini uygulayabildiği aşamadır. Bu aşamadaki kişi yeni öğrenmelere daha açık ve uyarılmalara müsait durumdadır. Yeni bilgiler için başa dönülüp süreç yeniden başlatılarak öğrenme döngüsü devam edip gider.

11- Belli meslek, inanç ve anlayışlar etrafında toplanmış yetişkinlerden oluşan gruplara dini öğretim verilirken grup normları yani gruba ait normatif davranışlar ciddi dini yanlışlıklar içermedikçe reddedilmemeli, tolere edilmelidir. Bu normlar reddedilir ve bu konuda bir mücadeleye girilirse öğretim yararsız ve sonuçsuz kalacaktır. grubun ortak iletişim tarzı esas alınacaktır. Normatif davranışların ortaya çıkarmış olduğu grubun müşterek iletişim tarzını dışlamayan bir tutulma öğretimi sürdürmenin yanlış bir yanı yoktur. Çünkü öğretim bir iletişim işidir, iletişim kurmadığınız kişilere bir şey öğretemezsiniz.